

Veijo Hietala

Vallan naurettavat kuvat

Poliittisella naurulla - parodialla, ironialla, satiirilla - on pitkät perinteet: niin kauan kuin julkista valtaa on käytetty, sitä on myös pilkattu. Kuvallisen ilmaisun muodoista poliittisaiheinen pilapiirros lienee yksi vanhimmista korkeakulttuureissa. Vallanpitäjiin kohdistuvala komiikalla näen - puhtaasti kriittisten tarkoituksien ohella - ensisijaisesti kaksi funktiota. Yhtäältä taustalta erottuvat sadistisiksi luokiteltavat yllykkeet. Pilantekijä käyttää valtaa: alistamalla suuren ja mahtavan naurunsa kohteeksi hän tekee tämän pienemmäksi ja siten helpommin käsiteltäväksi. Näin tämän mahdollisia väärinkäyttöksiäkin on helpompi sietää.

Usein unohdetaan kuitenkin poliittisen pilan toinen tärkeä funktio, familiarisaatioefekti. Hyväntahtoisella huumorilla etäinen ja saavuttamaton vallanpitäjä muuttuu tutummaksi ja inhimillisemmäksi, mikä on omiaan lisäämään poliitikon suosiota. Viimeaikaisista suomalaisista esimerkeistä käyvät vaikkapa Kekkos-vitsit tai Ismo Kallion pehmeät Mauno Koivisto-parodiat. Toistuvasti onkin esitetty, että vallanpitäjään liittyvä vitsailu voidaan nähdä suoraan verrannollisena hänen kansansuosionsa.

Poliittinen vallankäyttöähän perustuu kuville, imagoille, sekä

konkreettisessa että abstraktissa merkityksessä. Yhteiskunnan kollektiiviseen tajuntaan iskostuva mielikuva vallanpitäjistä ja valtasuhteista muotoutuu pitkälti television ja lehdistön välittämien valokuvien ja uutisfilmien kautta. Harva näkee poliittisia päättäjiä luonnossa; siitä huolimatta me "tuntemme" heidät, "tiedämme", mitä he ajattelevat ja miten käyttäytyvät.

Niinpä uraansa aloittelevan poliitikon keskeiseksi ongelmaksi nousee sopivan imagon luominen. Tällaisen kuvan tulee täyttää ensisijaisesti kolme kriteeriä: sen on oltava koherentti, yksilöllinen/muistava poikkeava ja sen on vastattava johonkin tarpeeseen. Mutta kun julkisuuskyynnys on viimein ylitetty ja kuvan rakentamisen prosessi toden teolla lähtenyt liikkeelle, eri mediat pitävät tavallaan automaattisesti huolen jatkosta. Puheiden sisältöjä paremmin useimmat muistavat viime presidentinvaaleista Kalevi Kivistön kitaroineen ja Mauno Koiviston "kyllä se siitä" -kädenheilautuksen.

Poliittinen imago on siis konstruktio, johon kyseisen henkilön kaikkia toimia suhteutetaan. Toisin sanoen vallankäyttäjän kuva on samalla tavoin tehty - artefakti - kuin esimerkiksi filmitähden imago, jonka kulttuurista merkitystä viime vuosien tähtikulttitutkimus on pyrkinyt laajamittaisesti selvit-

tämään.¹ Siihen pätevät samat kriteerit kuin poliittiseen imagoonkin: koherenssi, yksilöllisyys ja puutteen poistaminen. Kumpikin kuva syntyy julkisuudesta, sen kautta; jollei ole julkisuutta, ei ole kuvaakaan. Näin "Paavo Väyrynen", "Mauno Koivisto" ja "Harri Holkeri" voidaan esittää samalla tavoin lainausmerkeissä kuin "Marilyn Monroe" ja "John Wayne". Nämä ilmaisut eivät viittaa todellisiin ihmisiin, vaan ainoastaan kuviin, joiden attribuutteina sanaparit esiintyvät - kuin taulujen nimet taidenäyttelyssä.

Tämän hetken maailmanpolitiikassa meillä on elävä esimerkki filmitähden ja poliitikon imagon yhdistelmästä, Ronald Reagan, jota harva on nähnyt todellisuudessa, mutta jonka "kuva" on jokaisen tiedotusvälineiden vaikutuspiirissä elävän mielessä. Kuten tunnettua, Reaganin hahmoon liittyy ikuinen ja - vastustajien kannalta - tarkoituksenmukainen vitsi: näyttelijä USA:n presidenttinä, cowboy survallan keulakuvana. Kuuluisa yhdysvaltalainen kirjallisuudentutkija Jonathan Culler totesi Mukkulan kirjailijakouksessa kesällä 1985 (Synteesi 3/85 s. 87):

"Ehkäpä minun olisi myös syytä mainita, että olen kotoisin Yhdysvalloista, maasta, jossa kaikkein korkein ja vakavin asema on keskinkertaisen koomikon halussa ja jonka politiikka - Tähtien sota, Nicaragua - vaikuttaa absurdilta ja koomiselta skenaariolta. Yhdysvallat on maa, jossa vakavaa ja koomista näyttää olevan mahdotonta erottaa toisistaan tällä hetkellä. --- Mielestäni kaltaisten kirjoittajien tehtävä yhteikunnassa on pysyä uskollisena poliittisen satiirin traditiolle, kehittää sitä ja satiirin kautta jatkuvasti osoittaa johtajiemme naurtavuus. -- (H)uumorista tulee auktoriteettia vastaan suunnattavissa oleva ase sen vuoksi, että se ottaa kantaa."

Sen ohella, että Culler esittää täysin kannatettavia näkemyksiä poliittisen naurun merkityksestä, lausumaan sisältyy implisiittisesti edellä todettu ikuinen vitsi: Reagan on huono presidentti osaksi siitä syystä, että hän on entinen näyttelijä. Hänen aikaisempi poliittinen toimintansa yleensä ignoroidaan tällaisissa kommentteissa. Voidaan tietysti kysyä, miksi entinen näyttelijä olisi automaattisesti sen huonompi valtionpäämies kuin esimerkiksi entinen pankinjohtaja tai satamatyömies. Harva on toiminut koko ikänsä poliitikkona. Tässä sinänsä kunnialliseen ja arvostettuun näyttelijän ammattiin liitetään sentapainen pejoratiivinen vivahde, jota ei muuten kulttuurissa esiinny. Voisi pikemminkin olettaa, että näyttelijä olisi parhaiten varustettu esittämään myös suurvaltopoliitikon tähtiroolia, etenkin kun hänellä on yleensä jonkinlainen imago jo valmiina.

Reaganin kohdalla monet roolikuvat yhdistyvät päättymättömiksi jatkumoiksi: ihminen nimeltä Ronald Reagan esittää näyttelijä Reagania, joka esittää presidentti Reagania, joka samalla (yrittää) esittää ihminen Reagania. Periaatteessa hänen hahmonsä koostuu siis kolmesta konstruktioista, tekstistä: ihminen, näyttelijä ja poliitikko. Myös ihminen on tässä tapauksessa artefakti, julkisuuden luomus - "todellisesta" Reaganista emme tiedä. Kuorsaako hän, riiteleekö vaimonsa kanssa, puhuuko politiikkaa aamukahvipöydässä. "Ronald Reagan" elää ainoastaan julkisuudessa, fragmentteina tiedotusvälineissä kuten Dallasin tai Dynastian henkilöt vain perjantaisin olohuoneissamme. Esimerkiksi parodinen tv-kollaasi Rocking Ronnie (ohj. Stuart Samuels, USA 1986) perustaa tehonsä edellä mainitun kolmen tekstin yhdistelyyn.

Ohjelman komiikka syntyy kolmitasoisesta pelistä, jossa tekstit, jotka eivät yksinään ole koomisia, pakostakin parodioivat ja kommentoivat toisiaan.

Taiteentutkimuksessa on klassisesti esitetty koomisuuden selitykseksi kaksi teoriaa, jotka vaikuttavat edelleenkin valideilta. Degradaatiohypoteesin mukaan komiikka syntyy usein ylevän ja arvokkaan esittämisestä arvolleen sopimattomassa tilanteessa tai valossa, ylevän alentamisesta. Inkongruenssiteorian mukaan taas nauru kumpuaa kahden vastakkaisen tai yhteensopimattoman elementin yhdistämisestä tai rinnastamisesta. Hypoteesit eivät tietenkään sulje pois toisiaan, vaan ne esiintyvät useimmiten yhtäaikaisten, degradaatio syntyy inkongruenssista. Juuri poliittiselle pilailulle - sekä kuvallisenä että verbaalisena - on tietenkin ominaista vakavan ja arvokkaan politiikan/poliitikon "alentaminen" esittämällä se/hänet jollain tavoin inkongruentissa kontekstissa. **Rocking Ronnien** koomisuus pohjautuu siihen, että ohjelma yhdistelee kahta - periaatteessa - keskenään sopimatonta imagoa ja osoittaa ne sopiviksi.

Robert Jewett ja John Lawrence väittävät teoksessaan **The American Monomyth** (1979), että Yhdysvaltain kansalliseen perusmytologiaan kuuluu yksinäisen sankarin, vahvan miehen myytti: sankari pystyy omin neuvoin torjumaan vihollisen - intiaanin, gangsterin, kommunistin, marsilaisen - ja palauttamaan sosiaalisen status quon. USA:n presidentin imagohan painottuu usein juuri tähän suuntaan; vaalikampanjassa korostuvat messiaaniset piirteet ja jo ensimmäisinä presidenttivuosinaan Reagan arveli Harmagedonin toteutuvan hänen virkakaudellaan.

Rinnastamalla useita Reaganin sota- ja lännenfilmien katkelmia kuviin hänen poliittisesta karriääristään **Rocking Ronnie** osoittaa, että Reagan jatkaa presidenttinäkin elokuviansa yksinäisen supersankarin imagon rakentamista. Presidenttiteksti yhtyyne filmisankaritekstiin. Itse asiassa ohjelma pyrkii todistamaan, että Reaganin hahmoa dominoi perimmältään näyttelijän imago, sillä hänen vanhoja tv-mainoksiaan hallitsee sama vilpittömäntuntuinen retoriikka ja vakuuttavuus kuin myöhempiä poliittisia puheita. Reagan mainostaa yhtäläisen syvällä vakaumuksella pesuaineita kuin poliittista ohjelmaansa.

Samalla käy ilmi, että vastaavat ideologiset peruselementit - kodin, uskonnon ja isänmaan suojeleminen voimankäytöllä uhkaamalla ja siihen turvaamalla - ovat läsnä sekä filmisankarin että presidentin imagoissa. Siten ohjelman perimmäinen koomisuus syntyy itse asiassa kaksivaiheisesti. Vaihe 1: kaksi ristiriitaista tekstiä kontekstualisoivat ja kommentoivat toisiaan. Vaihe 2: tekstit osoittautuvat lopulta ristiriidattomiksi ja yhteneviksi.

Sinänsä **Rocking Ronnie**'a voinee pitää kuitenkin melko kilttinä poliittisena parodiana. Se panostaa toistuviin degradaation aspekteihin - Nancyn jatkuvat kompastelut ja kaatumiset, Ronaldin nukahtelu ja "repliikkien" unohtaminen - mutta ohjelman teho kärsii siitä, että nämä kuvat ovat jo medioissa kuluneita ja siten jokseenkin kliseisiä. Toisaalta ohjelmasta puuttuu sen valmistusajankohdasta johtuen Reaganin imagon lopullinen täydentyminen, kädenpuristus Gorbatshovin kanssa. Juuri tämä kuva saattaisi päätökseen tiedotusvälineiden myötävaikutuksella syntyneen myyttisen narratiivin: muukalainen on ratsastanut kaupunkiin, pannut konnat

koetukselle ylivoimaisilla taidoillaan ja pakottanut nämä lopulta rauhan-tekoon. Jäljellä on enää suuri finaali, ratsastus näyttämöltä aurin-gonlaskuun - ja vyöllä heilahtelee tietenkin Colt Peacemaker.

Viite

¹Tähtikulttitutkimuksen perusteoksiin

kuuluvat Richard Dyerin *Stars* (London: British Film Institute 1979) ja *Heavenly Bodies: Film Stars and Society* (Basingstoke and London: Macmillan 1987). Suomalaiselta puolelta mainittakoon Antti Alasen Dyeriltä vaikutteita saanut *Marilyn - alaston naamio* (Helsinki: Suomen elokuva-arkisto ja Valtion painatuskeskus 1982) ja Peter von Baghin *Elvis! Amerikkalaisen laulajan elämä ja kuolema* (Helsinki: Love Kustannus 1977).

JULKINEN NAURU

Seppo Knuuttila

Naura kanssamme

Ymmärrän, että naurulla tämän seminaarin teemana ¹ tarkoitetaan kaikkia sellaisia generoivia voimia, jotka saattavat asiat, tilanteet ja suhteet koomiseen valoon. Tässä mielessä naurulla ei ole rajoja. Mikä tahansa sisältö, muoto tai rakenne voidaan nyrjäyttää paikoiltaan; huumori ja koominen vihkivät kaikki parit. Sen sijaan julkisuus yhteiskunnallisena ja kulttuurisena käytäntönä on suuntaava, yhtäällä laajentava, toisaalla rajoittava. Niinpä on sopivaa, että hyvää seminaaritasoa edustavat kansalaiset pohtivat julkisen naurun rajoja huumorin ja totisuuden kaksois-sidoksen ahdistamina: ei ole varmaankaan tarkoitus, että juhlaseminaarista tulee farssi, mutta jo aiheen vuoksi sen täytyy olla hausempi kuin sosiologioiden laiva-

seminaarin.

Julkisen naurun vahvimpia ja samalla läpinäkyvimpiä linnakkeita ovat tietenkin viihteelliset ja komedialliset televisio-ohjelmat. Tämän julkisuudesta privaattiin suuntautuvan ja olohuoneissa ilmoille pusertuvan naurun ylärajat mitataan katsojaluvuin. Kaksi miljoonaa samaan aikaan samalle asialle nauravaa suomalaista on saavutus, jonka mestarit palkitaan ruhtinaallisesti rahalla ja julkisuudella. Periaatteessa ylärajaa ei ole olemassa. Käytäntö asettaa esteitä. Ei taida paikalla olla naurumiljonäärejä. Selittäjät ovat yleensä kynsiään pureskeleviä apurahaihmissä tai kuukausipalkalla referoivia toimittajia.

Kahden miljoonan samanaikaisen naurun aihe on kiinnostava kollek-